

Kmetijske in rokodelske novice.

Na svetlobo dane od c. k. kmetijske družbe.

Tečaj III.

V sredo 26. Svečana. 1845.

List 9.

Predčutki.

V žalosti lipa
Samôtna stoji,
Njé listje rumeno
Po grobih šumi.

Clo hrastič v gojzdu
Derži se na jok,
Mladike v megléni
Stéguje obók.

Snežinke hitijo,
Pobelijo tla,
V sreberno suktnjo
Se zemlja podá.

Zdej burja perpiha,
Razsaja hud mraz,
Serce se nam trese,
Medléva obraz.

Al serce z veseljem
Tud zima če gret':
Na oknu prelepi
Nareja nam évet.

To rožico vidit',
Igrá mi sercé
Se zmislim na spómrad,
Kri urniši gré!

Ko sonce stopí nam
Cvetlice letó,
Na polji milijone
Nam stvári za njo!

Miroslav Vilher.

Veselo oznanilo okrajšane vojaške (soldaške) službe v našim cesarstvu.

Na sv. Valentina dan so naš presvitli Cesar nasledni ukaz podpisali, kteriga so Dunajske Novice 16. dan tekočiga mesca razglasile:

Mi Ferdinand Pervi po Božji milosti Avstrijanski cesar; kralj Ogerski, Česki, Lombarski, Beneški, Dalmatinski, Hrovaški, Slavonski, Gališki, Lodomerski in Ilirski; nadvojvoda Avstrijanski; vojvoda Lorenski, Salcburški, Štajerski, Koroški, Krajnski, zgornjo- in spodnjo-Sleški; velki vitez Sedemgraški; knez Moravski; pokneženi grof Habsburški in Tirolski želimo našim zvestim podložnikom vsih vojniško popisanih deželá službo vojništva polajšati, zatorej ukažemo in zapovemo:

Pervič: Vojaška služba pri regimentu ima v mirnih časih za pešce in konjike prihodnjič le osem let terpeti; ravnanje po ti novi postavi se ima še z letašnjo nabéro vojakov (rekrutiringo) začéti.

Drugič: Tisti novinci, ki bodo letas vojaški stan nastopili, bodo tedaj v osmih letih od regimenta zopet slovó dobili, če se kaka vojska ne permeri.

Tretjič: Tudi za tiste vojake, ki so še zdaj več ali manj let v naši službi, bomo skerbéli, de jim bo po primeri te nove postave čas službe toliko okrajšan, kolikor bo mogoče.

Četertič: Dozdajne postave za brambovce, namestnike, in za ravnanje pri vverstenju vojakov k regimentu in pri njih poslovenju, imajo takó dolgo pri starim ostati, dokler ne bodo tudi v ti reči nove postave dane.

Dano v našim ces. poglavitnim mestu na Dunaju 14. dan Svečana v letu 1845 po Kristusovim rojstvu, in v desetim našiga vladarstva.

Ferdinand s./r.

Dobrote, ki bodo iz te nove postave našiga milostljiviga Cesarja za kmetijstvo in rokodelstvo izvirale, bodo neizrečeno velike. Vsak jih lahko sam prevdari. Mi tedaj družiga nič ne rečemo, kakor: *Bog nam ohrani Ferdinanda, milostljiviga očeta!*

Osnanilo

novih pošlav na Krajnskim sa letno delitvo daril (premij) sa bika.

Njih z. k. velizhaftvo fo poleg prejétiga zhaftne

dvorne pišarnize fklepa od 4. Velkitravna lanfkiga leta fht. 13137 s prezhaftnim fklepam 22. Malitravna 1843 premilostljivo poterđiti dovolili, de k sboljshanju reje goveje shivine na Krajnskim, namešti delitve daril po dosdajni navadi se fmé k temu na

léto namenjenih 600 gold. sa naprej na tri léta le v darila sa nar boljſhi bika domazhiga plemena, sa vfaziga po 50 gold. obrniti. *)

De bo ta premilofljivi fklep dopolnjen, fe to le pové in ukashe:

1) Namén te ſpreminjene delitve je, deſheli vfako léto ene poſéбно dobre bika sa rabo dati, in kér je per ſhivinski reji na dobrih biki narvezh leshezhe, domazho rejo ſhivine s tem perpomozhkam povſdigniti. Tedaj ne bo sanaprej sa telize nobenih daril.

2) Méfza Velkitravna tega léta fe bo perva, in vſelej v tem meſzi v poſnejih letih létna delitev ſgodila.

3) Kér je darilo sa poſéбно lepiga bika domazhiga plemena na 50 goldinarjev v frebru djano, jih tedej na léto dvanajſt sa zelo deſhelo pride.

4) Kér fe ſhtevelo daril ne more pomnoſhiti, fe bo po permérjenim redu v eni velki ſoſefki k vezhimu le sa eniga bika podelilo.

5) Dnevi in kraji sa delitev daril od z. k. krefij v edinofiti kmetijſke drushbe poſtavljene, bodo kakor doſdej v vſih vélzih ſoſefkah po deſheli s ozhitnim oklizam fléhernimu na ſnanje dani.

6. Delitev daril fe bo vprizho krefijſkiga poglavarja, ali k temu poſlaniga komiſarja, kantonſkiga komiſarja, k temu od kmetijſke drushbe odlozhenih treh tovarſhev in ſoſefkinih vélzih in malih ſpravnikov ali ſhupanov takó godila, de kmetijſke drushbe tovarſhi, ki ſo te rezhi umni, ſhivino ogledajo, in po vezhim ſhtevelu glaſov vrédnoſt darila obſodijo. Per enakih ſadevah imajo ifkavzi darila is tiſte ſoſefke, sa ktero je delitev oklizana, prednoſt.

7) Namen te nove delitve daril je ta, le refnizhno rabo, to je, brejatve poſéбно lepiga bika plazhati; te darila ſo tedej darila ſpolneniga dela, in tedej bo laſtniku bika, kteri je ſposnan darila vreden, darilo nar pred le s komiſijſkim piſmam ſagotovljeno, s denarjem fe mu bo pa poſneji in ſhe le po tem plazhalo, kader laſtnik prav ſprizha, de je imel bika zele dve léti po poſtavi sa brejatvev (pleme). Darilno plazhilo s denarji, kteri fe v kraji delitve kantonſki goſpoſki med tem hraniti dajo, fe pa takó ſgodí, de njih polovizo, to je 25 goldinarjev po pretezhenim pervim létu, drugo polovizo pa po pretezhenim drugim létu od tiſte kantonſke goſpoſke plazhano dobojo.

8) Sa poſtavno in poſéбно tudi sa nebreſmerno puſhanje bika h kravam in sa njega potrebno ofkerbovanje in ſtreshbo naj po pretezhenim pervim in drugim letu ſgorej imenovani tovarſhi kmetijſke drushbe v edinofiti s ſoſefkinimi moſhmi kantonſki goſpoſki ſprizhanje dajo, ktera bo po tem poſtavljene darilne ſnefke v povedanih obéh zhaſih ſhivinzhetovimu laſtniku plazhala.

Zhe pa plazhilo darila po pretezhenim pervim ali drugim létu vterjeni pomifleki vſtavljajo, naj tovarſhi kmetijſke drushbe to kantonſki goſpoſki, in ob enim tudi z. k. kmetijſki drushbi ſglaſijo, de fe po tem raſfodi.

9) Kér fe per ti novi delitvi daril poſéбно na to gleda, prav lepe in terdne bika dobiti in jih sa pleme ſoſefkam prepuſtiti, ni niko gar, kteriga ſtanu ſi bodi, od ifkatve darila odverniti, in tedej ſamorejo tako darilo ne le kmetje, ampak tudi zele ſoſefke ſadobiti, ako poſéбно lepiga bika imajo, in

ga sa ſploſhno pleme prepuſté. Le ſamo, ko bi bila dva enako darila vrédna bika perpeljana, naj laſtniku tiſtiga, kteriga reja je téſhej ſtala, darilo ſposnajo; ob tazih pergodkih naj tedaj kmet pred grajſhakam i. t. d. predſtvo ali perboljſhek ima.

(Konez ſledí.)

Šofekan ſhpeh ali ſafko, v deſhah dobro ohraniti.

(Dober ſvet sa hiſhne goſpodinje.)

Safka fe groſno rada v deſhah fkaſi in flab duh dobi, poſéбно v ſamoklih ſ-hrambah; pri dogah ſazhne rumena, plava, ſelena ali zlo zhera prihajati in od tod vſa flab duh dobi, kar ſhalto imenujejo. Od kod to pride? od tod, kér pri dogah ſhpeh (flanina) ni ſadoſti ſtlazhen; ſtlazhen pa ſató ni ſadoſti, kér ſo deſhe ſpod ſhirji, kakor pri verhu. Zhe fe ſafka bolj vkupej ſtlazhi, bolj per dogah odjenjuje, in bolj gré v deſho ſrak ali luſt in ſabelo fkaſi, takó de jo morajo vzhaſi veliko ſavrezhi, ali pa vſo ſprideno vſhivati.

K temu zilu in konzú bi bilo tedaj dobro, de bi goſpodinje ſodarjem ali pintarjem le take deſhe vkaſovale delati, ki ſo per dnu v oſhji, kakor pri verhu; ſakaj bolj ko ſe ſhpeh vkupej ſtlazhi, bolj terdo fe h dogam teſhi; ſrak ſamore manj noter priti in boljſhi oſtáne ſabela. To je ſhe ſkuſhnja velikokrat pokasala. Delajte tedaj ſodarji prihodnjizh le take deſhe, ki ſo pri verhu en malo ſhirokeji, ko v dnu! Goſpodinje vam bodo sa to popravo gotovo hvaſeſhne.

M. Ferlan.

Pogovor

kmetiſhkiga ozheta s ſvojim ofme fhole ſuzhenim ſinam, v meſzu Švézhanu.

Šin. Kakó merslo fe nam je naredilo, v véſhi je v vſih poſóдах voda ſmersnila, vſe polno je ledú.

Ozhe. Konez tega meſza je ſhe le ſvet Matija, in ſtari pregovor pravi, de ſveti Matija led raſbija, zhe ga ni, ga pa naredi. — Kaj miſliſh, kakó le fe naredí led?

Šin. Led fe naredí, kader pri mraſu voda ſmersne.

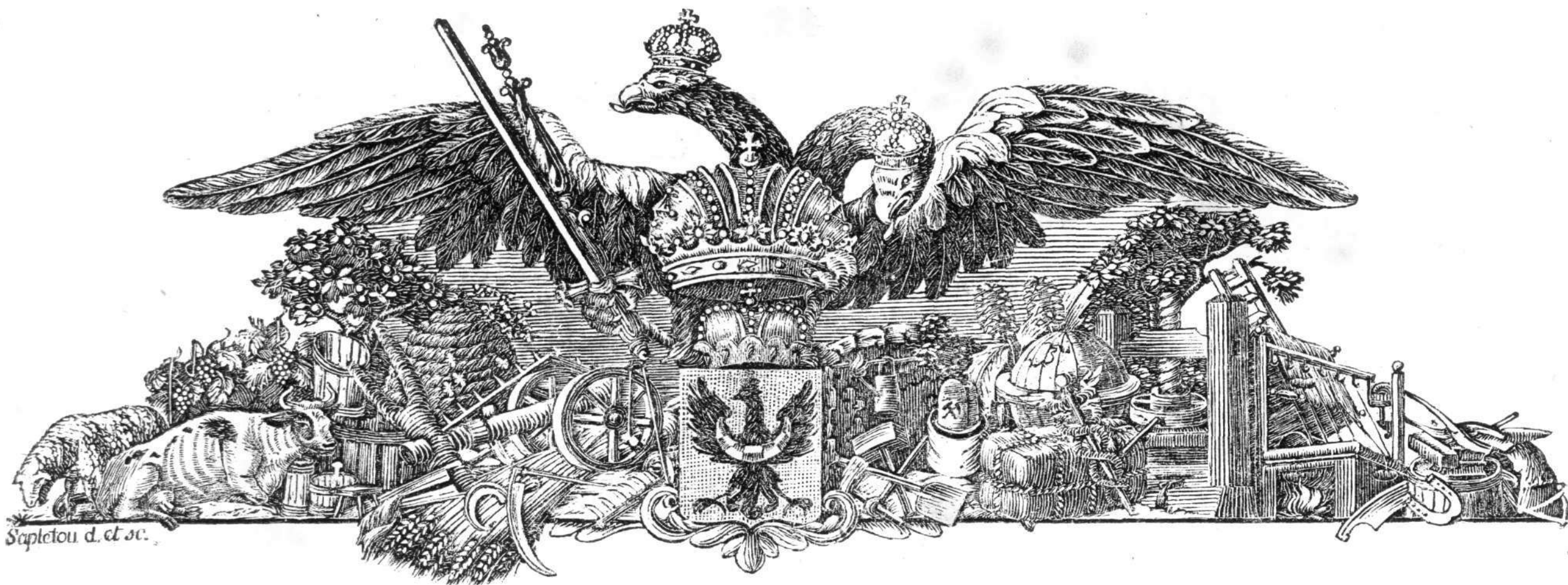
Ozhe. Kakó fe pa to ſgodí, de voda ſmersne?

Šin. To fe takó le ſgodi: Ognjena gorkota (oginj), ktera fe v vſaki rezhi po vezhi ali manji meri ſnajde, ſtorí nektere teh rezhi voljne, mehké, tekozhe. Tudi v vodi je ognjena gorkota in jo ſtorí voljno, tekozho. Ognjena gorkota pa ſi ſmerek prisadeva, po ſvoji natorni laſtnofiti po vſih krajih ravnomérno raſſhiriti fe. Kér po ſimi ſrak omersne in imenovano gorkoto ſmerek bolj ſgubi, fe ta gorkota is vode raſſhira v ſrak, v kterim jo je tazhaſ manj. Takó fe ſgodí, de voda ſmerek vezh ſvoje gorkote ſgubi, fe ſazhne ſterditi in ſmersvati, in ta vſterjena in ſmersnena voda je led. Satorej voda vſelej narpred le pri verhu ſmersne, kjer je s ſrakam fklenjena.

Ozhe. To ſdaj ſhe do dobriga raſumim; kakó fe pa zvetlize (roſhe) na oknih po ſimi naredé?

Šin. Tudi to prigodbo vam hozhem raſloſhiti. V ſakurjeni hiſhi je veliko ognjene gorkote, v vunanjim ſraku pa je ni kaj. Hiſhna gorkota fe iſhe raſſhiriti v vunanji ſrak, kér jo je veliko manj, kot v hiſhi, tedaj poiſhe vſe ſhpranjize in luknjize, kjer jih kaj najde. V ſhipah pri oknih ſo prav majhne ſhpranjize in luknjize, kterih mi ne vidimo. Škosi te ſhpranjize in luknjize gre hiſhna ognjena gorkota v vunanji ſrak, in fe odlozhi od ſrakne mokrote,

*) To oſnanilo je z. k. ilirſko poglavarſtvo v Ljubljani v krajaſkim in nemſhkim jeſiku raſglaſilo. Krajaſko oſnanilo tukaj naſhim kmetovavzam podamo. Vredniſhtvo.

Kmetijske in rokodelske novice.

Na svetlobo dane od c. k. kmetijske družbe.

Tečaj III.

V sredo 12. Sušca. 1845.

List 11.

LEGENDA. *)

Si hi tacuerint, lapides clamabunt.
Luc. XIX. 40.

V britanski zemlji nekdanj duhoven bil je svet,
Za podučenje vere neprejenljivo vnet,
Iz mesta v mesto hodil na vsaki shod in zbor,
Vse snide obiskavši ni spal, ne jedel skor.

Od teže let slaboten in slep od starosti,
Ga clo očes temnota v dolžnosti ne mudi;
Mladenca v službo vzame, hitivši z njim okrog,
On misli zadovoljen: Nar bolji luč je Bog.

Prijaznost govorenja njegoviga je znam,
Beseda pa je vžgala ko strele živi plam,
„Gospod se bliža, kliče, ogladite mu pot,
Iz rodovitne brazde poplite ljulko zmot!“

Enkrat ob letni uri se v daljni kraj podá,
Po goli tje planavi ga vodja mlad peljá,
Vročina zlo pritiska, mladenca zvije trud,
Duhoven le priganja, boječi se zamud.

Do dola tak prispeta, ki s kamni nasejan
Je krog in krog s pečovjem in skalami obdan,
Pri potu pa hladiven, samotni dob stoji,
Njegova senca vodju se prav pripravna zdi.

„Veliko ljudstva čaka besede vaše tod,
Veliko terdovratnih — učite kaj gospod!“
To reče in raztegne se v senco fant nezvest,
Veseli zvijače take se tiho smeja v pest.

Pripravljen urno sivček — sumljivosti je čist —
Pozdravi: Hvaljen bodi med nami Jezú Krist!
Prekriža se pobožno, izvolji živ predmet,
Postavi podučnja razdela dva v izgled.

Govor mu gladko teče, resnice je izvir,
Beseda res de rani, pa v rane lije mir,
Skrivnosti zakramenta, molitve moč uči,
Svariti neprejenja, zanikernim grozi.

Pobožno in prijazno, tak serčno vse je to,
De s curkam solze v sivo mu brado dol tekó,
In kar iz serca pride, prigovor star pové,
Predrè kamnito steno, iz serca v serce gré.

Končaje roke dvigne in stisne dlan na dlan,
Pokliče milost božjo resnici vere v bran,
Ter sklène: „Mir na zemlji človeku bodi zdaj,
V nebesih slava Bogu in čast na vekomaj!“

In čuj — kér to izusti, se strese zemlje drob,
Kot svit večerne zarje nad njim zabliska dob,
Skalovje, pesk in kamen stoglasno se zbudí,
In — Amen! Amen! Amen! — iz dola zagromí.

Mladenca groza prime, lasé mu dvigne strah,
On trepetaje pade pred učenika v prah,
Britkost in živo ksanje sta zdih njegovih ust,
On greha se obtoži in prosi za odpust.

Svetnik mu rahlo reče: „To bodi ti spomin,
Besede Božje nikdar ne zasramuj, moj sin!
Al nisi bral, de kamen, de zid Bogá častí,
Če tega terda duša človeška ne storí.“

J. Koseski.

Osnanilo

novih poštav na Krajnškim sa letno delitvo daril
(premi) sa bike.

(Konez.)

10) Tudi na to, ali je fedajni lastnik bika sam
sredil, ali ne, se ne bo veliko gledalo.

Darilo se namrežh shivinzhetovimu redniku ali
fedajnimu lastniku nakloni, de le bik ukasane last-
nosti ima. Vse eno je tedej tudi, ali je bik enimu
in ravno tistimu lasten, ali je is lasti ali posestva
eniga v posestvo drusiga ali vezh drusih prešel. Špo-
snano darilo prejme vfelej sam sadnji lastnik.

11) Ko pa nobeno posebno lepo shivinzhe ne
bo perpeljano, se darilo ne bo podelilo, kér bi se
s delitvijo daril sa frédnje ali flabe bike dobrotljivi
namén ne dofégel. Takó saftale darila se bodo v
kakim posnejim létu podelile.

*) Legenda je beseda iz Latinskiga in sploh pomeni berilo
ali povest od svetnikov ali družih pobožnih kristjan-
ov. Legenda je bila vprvič pri stari rimsko-katolški
cerkvi napis bukev, ki so vsakdanje berila zapopadle,
ktere so bile pri Božji službi brane. Potem so legende tudi
popisovanje življenja svetnikov, marternikov i. t. d. obsegovale,
ki so bile v samostanih (kloštrih) pri svitnicah in pred jedjo
vsakdan na glas brane. Začetek legend pade v 12. in 13.
vek po Kristusovim rojstvu. V vsih jezikih so ime „legenda“
obderžali, zatorej ga tudi naš slavni pevec ni hotel za-
vreči in ga je v slovenšini ohranil. Vredništvo.

12) Plazhilo sa pufhanje tiftiga bika, ki je premijo dobil, fe ne smé vezhi, ko navadno, in fizer k vezhimu po 6 krajzarjev jemati. Vezhi plazhilo terjati je shivinzhetovimu lastniku pod sgubo sposnaniga darila, in fhe drugo kasen (fhtrafingo) prepovedano.

13) Ko bi bik, ktéri je darila vréden sposnan, od lastnika pred prodan bil, préden je vef ukasan namen dopolnil, nima ne prejšnji lastnik, ne kupez pravize do darila, ako ni tudi novi lastnik bika neprenéhama sa brejatelj prepuftil in fizer v ravno tifti foféski.

Ko bi bik po sprizhani nefrézhi prevred ali pred zhasam poginil, bo po sposnanji sodnjih tovarshev kmetijfke drushbe in foféfkinih mosh, ktéro sposnanje pa tudi mora od kantonske gosposke poterjeno biti, sa zhas dopolnjene brejatve darilno plazhilo prerajtano, in lastniku plazhano.

Tém postavam, je fhe perdjano, de morajo per biku, sa kteriga kdo hozhe premijo dobiti, te lastnosti biti:

Velikost bika mora fofébnó po méri shivinfke postave tiftiga kraja biti, v kterim je sa rabo namenjen. Kjer je shivina vézhi dél le majhne postave, ne smé bik zhesnemozh velik, pa tudi ne premajhen biti; po tém takim bi fe shivinfka reja ne sboljfhala.

Bo naj dvaléten ali k vezhimu triléten, in ima naj k manjshimu fhtiri ali v vézhimu fheit práv pravnih sob. Shivóta naj bo dolsiga, kostnatiga in kratkih mefnatih nóg. Glave ne bodi velike, ampak lahke in kratke; zhela fhirokiga in kodljátiga; rogov ne predolsih, ampak saštavnih in práv obernjenih, to je, ne nasaj obernjenih, ampak s konzama na stran safukanih; tudi mora bik velizih biftrih ozhi, fhirokih nofniz, in ne preshirokiga gobza biti.

Vratú bodi terdniga in mefnatiga, pa vender ne zhesnemozh debeliga, in ne bohatiga.

Dalej mora fhirokih perf, in globòko pobéfhéniga gubafhiga nadra, lepo oboknih reber, fhirokiga mefnatiga in ravniga ne vshibljeniga herhta, terdnih ledij, in ravniga plofhatiga krisha, dolsih in terdnih béder, majhnih lákotniz, polniga bòka, in ne preglobòko pobéfhéniga trebuha, to je, ne vífézhiga vampa biti.

Mófhnja mora biti terdna in gerbafta, v ktéri sta dva stroka slo proti shivotu natégnjena viditi.

Rép bodi tenek, slo dlakast, in vífoko nafajen. Bik mora biti nesmédene, to je, edine farbe, in smé k vezhimu po herbtu risho iméti; fizer mora kosha tenjka in mehka biti, in svetle pa enako po shivotu rasdeljene dlake iméti. Sadnjizh mora bik popolnoma sdrav, mozhan, drashljiv in ferzhan biti.

Per fizer enakih lastnostih naj fe posébnó sa tiftiga bika darilo nakloni, od kteriga je snano, de ga je mlézhnata krava povergla, kér ta korifhna lastnost po fkuftnji vfih rednikov shivine je fofébnó plemeniva ali po plemenu sadobljiva.

V Ljubljani 29. Malitavna 1844.

Joshef baron Weingarten,

deshélin poglavar.

Karl grof v Welspergu, Rajtenavu in Primeru,
z. k. poglavarjev naméftnik.

Dominik Brandstetter,

z. k. poglavarfki svétovavz.

Ignazi Kiseveter, mojster zhefkiga predenja, per Materi fari v Loki.

Vezh tkavzov in bljavzov starolofhke fare fo hvaleshni sa saflushik, ki ga dobivajo od gospada Benamina Pihlerja, poseftnika v Ljubljani in kupza s platnam, sa ktero dobroto daj Bog frezho gospodu, de bi jim fhlo platno in dvojfthert (zvilih), kteriga jim lofhki tkavzi tkó in bljavzi belijo, dobro spod rok. Kashe fe, de hozhejo gospod Pihler tudi nafhim predizam saflushik nakloniti. Pretezheno faboto, to je bilo prvi dan Šufhza, fo poslali k fari predifhkiga mojstra, Ignaza Kisevetra, zhefkiga rojaka, s fhefterimi zhefkimi kolovrati, pokasati nafhim predizam, kakó de fe na zhefke kolovrate prede. Komej fe je to v nedeljo po fari rasglafilo, je v pondelj k fkoorej is vfih vafi te fare fkupej pervrelo prediz, de je bil drenj. Mojster je previdil, de v tolikim drenji s svojim podukam nizh opravil ne bo, in ni bilo drugazhi, kakor predizam rezhi, de naj le ene ostanejo, druge pa naj druge dni v tednu pridejo; fej bo ta poduk do fabote terpel.

Nafhe predize takih kolovratov fhe nikoli vidile niso, pa ko fo k njim perfedle, je komej dobro dve uri preteklo, she fo jih vertile, de je bilo le veselje jih gledati. Molzhé fim poflufhal, kakó de bodo kaj nafhe predize zhefke kolovrate obfodile; takó le fo med feboj govorile:

1) „Ti kolovrafhzhiki kaj radi tekó, pa fo vender predragi, zhe eden rumen zekim velja, kakor mojster pové.“

2) „Kdor bi hotel imeti, de bi mu na take kolovrafhzhike predle, bi nam mogel dati sraven previdniga plazhila, tudi kolovrafhzhike; kér prediza bi mógla predolgo prefti, preden bi fi sa tak kolovrafhzhik perpredla.“

3) „Na te kolovrafhzhike fe da prashnje práv tanjko in terdno prefti.“ — „Tanjko tudi na domazhe“ — fe je druga per tem oglafila — „le pufti naj mi kdo, de fi bom jest predivo po fvojim omikala in perpravila.“

4) „Ti kolovrafhzhiki bolj fuzhejo, kakor domazhi, sato fe da v krajshim zhasu dalji nit napraviti, in ref je, kakor pravijo, de fe na-nje vezh na feshnje naprede; vlezhejo pa domazhi ravno takó, kakor ti.“

5) „Preja, ki fe mora per teh kolovrafhzhikih slo fliniti, bo terji, taka sa ofnovo; sraven pa is domazhih kolovratov sa otek: to bi bilo tkavzam vftresheno, platno gofto, tanjko in kakor usnje možno.“

6) „Vretenza fo, zhe ne premajhne, faj prekratke, kér verftiza je prez polna in nit je treba smerej preftavljati.“

7) „Per perutnizah bi ne bilo treba sarés, kér hitreji bi bila nit premaknjena, ako bi perutniza palzchnik s kljukizo imela.“

8) „Is grebena fe ref hódno takó tanjko prede, ko nafhe debelji prashnje; pa preden fi kdo omovskov napravi, to je samudno.“

9) „Vfe to bi fe ftorilo sa previdno plazhilo, zhe nozhe kdo na nafhe, pa na zhefke kolovrate, ktere sdej she posnamo in na-nje prefti upamo, pa le raji prashnje, ne pa hodnika.“ *) J. D.

*) Perftavik in rasfafnenje teh vgovorov Lofhkih prediz. Ljube dekléta in shene! práv slo naf je rasvetelilo, kar fo nam zhasitljivi gosf. J. D. v prizhijozhim písmu osnanili; tudi vafhi rasfodki od zhefkih kolovratov fo nam sató práv